

UOT 616

VƏRƏM XƏSTƏLİYİNİN KLİNİK FORMALARININ HƏRBİ QULLUQÇULAR ARASINDA RASTGƏLMƏ TEZLİYİ

tibb xidməti mayoru Saleh Əhmədov
Silahlı Qüvvələrin Ağciyər Xəstəlikləri Hospitalı
E-mail: ehmedovsaleh865@gmail.com

Xülasə. Məqalədə 2009–2018-ci illər ərzində hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan vərəm xəstəliyinin klinik formalarının retrospektiv epidemioloji təhlili aparılır. Tədqiqat müddətində vərəm xəstəliyindən tərxis olunmuş hərbi qulluqçuların tibbi sənədləri araşdırılmışdır. Hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan vərəm xəstəliyinin klinik formaları qruplaşdırılmış, çoxillik müqayisəli təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: hərbi qulluqçu, vərəmin klinik formaları, vərəm xəstəliyinin rastgəlmə tezliyi.

Giriş

2014-cü ildə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) 67-ci Asambleyasında dünyada vərəm epidemiyasını dayandırmaq üçün vərəmin profilaktikası, müalicəsi və vərəmlə mübarizə sahəsində qlobal strategiya işlənib hazırlanmışdır. Bu strategiyanın məqsədi 2025-ci ilə qədər xəstələnmənin 25% (2015-ci ilə nisbətən), ölüm hallarının 75%, 2035-ci ilə qədər isə 90–95% azalması planlaşdırılır [1; 2; 3]. ÜST-nin tələblərinə uyğun olaraq risk qruplarının seçilərək məqsədyönlü müayinə və müalicəyə cəlb edilməsi vərəm əleyhinə strategiyanın əsas mərhələsi sayılır. Hər bir ölkənin özünəməxsus risk qrupları vardır, onların tərkibi və xüsusiyyətləri zamanla dəyişir. Vərəm xəstəliyinə görə risk qrupları müxtəlifdir. Vərəmlə xəstələnmənin risk faktorlarına tibbi, davranış və peşə ilə bağlı sosial risk faktorları aid edilir. Peşə ilə bağlı risk qruplarına hərbi qulluqçular, tibb işçiləri, polis və penitensiar sistem işçiləri, tələbələr və internet-klubların daimi müştəriləri, istehsalat işçiləri aiddir. Risk qruplarına orduya yeni çağırılmış hərbi qulluqçular da daxildir. Müharibələr qoşunlarda və mülki əhali arasında epidemiyaların geniş yayılmasına təkan verən amildir [4; 5; 6; 7; 8].

Vərəm infeksiyası Azərbaycan üçün aktual olaraq qalır. Ölkəmizdə vərəmlə mübarizədə tibbi, hüquqi və təşkilati kompleks tədbirlər sayəsində son illər bu infeksiya ilə bağlı epidemioloji vəziyyət xeyli yaxşılaşmışdır. Lakin vərəmlə bağlı gərgin epidemik vəziyyət çoxsaylı dərmanlara davamlı vərəm xəstəliyinin yüksək səviyyəsi hesabına qorunub saxlanılır. E.N.Məmmədbəyov, R.İ.Bayramov, C.M.İsmayılzadənin 2015-ci ildə apardıqları araşdırmaların [9] nəticələrinə əsasən, ilk dəfə aşkar edilmiş ağciyər vərəmi olan xəstələrin əksəriyyətini gənclər (18–34 yaş qrupları 46,2%-i), eyni zamanda kişi cinsindən olanlar (71%) təşkil edir. Həmçinin ilk dəfə aşkar edilmiş ağciyər vərəmi olan xəstələrin 92,5%-ni infiltrativ və ocaqlı ağciyər vərəmi olan xəstələrdir. Y.Ş.Şıxəliyev, İ.M.Axundova, İ.Ə.Qasımov və b. həmmüəlliflərin 2014–2018-ci illərdə Bakı şəhərində vərəmlə xəstələnmənin səviyyəsinin dinamik təhlillərinin nəticələrinə əsasən, ilkin xəstələr arasında ocaqlı vərəmin xüsusi çəkisi 3,2 dəfə yüksəlmişdir. Yaşa və cinsə görə təhlilin nəticələrinə əsasən, 18–29 yaş arasında xəstələnmələrin xüsusi çəkisi 59,9% olmaqla, kişilər üstünlük təşkil etmişdir [10]. H.Ə.Qədirova, İ.M.Axundova, S.H.Tağıyevanın 2013–2018-ci illərdə apardıqları tədqiqatların nəticələrinə əsasən, ümumi vərəmlə xəstələrin təqribən 2/3-i (66,3–72,2%) kişilərdir. Bu tədqiqatçıların nəticələrinə görə, ağciyər vərəmi ağciyərdən kənar formalardan təqribən 3–4 dəfə yüksək olmuşdur [11].

Hərbi qulluqçuların əksəriyyətin kişi cinsindən olan gənc şəxslərin təşkil etməsi və yuxarıda qeyd edilən tədqiqatçıların nəticələri vərəm xəstəliyinin hərbi kontingentlər arasında araşdırılmasını daha da aktuallaşdırır.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri

Tədqiqatın məqsədi vərəm xəstəliyinin klinik formalarının hərbi qulluqçular arasında rastgəlmə tezliyinin müqayisəli təhlilidir. Bu məqsədlə, tədqiqat müddətində hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan vərəm xəstəliyinin klinik formaları retrospektiv epidemioloji təhlil edilmişdir.

Yuxarıda qeyd olunan məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur:

- hərbi qulluqçular arasında vərəm xəstəliyinin klinik formalarının çoxillik müqayisəli araşdırılması;
- vərəm diaqnozu ilə vaxtından əvvəl ordu sıralarından tərxis olunan hərbi qulluqçuların tibbi şəhadətnamələrinin retrospektiv epidemioloji təhlili;
- ağciyər və ağciyərdən kənar vərəminin çoxillik müqayisəli təhlili;
- ağciyər vərəminin daha çox rast gəlinən formalarının çoxillik müqayisəli təhlili;
- ağciyərdən kənar vərəminin daha çox rast gəlinən formalarının çoxillik müqayisəli təhlili.

Tədqiqatın material və metodları

Tədqiqatın bazası kimi Silahlı Qüvvələrin Ağciyər Xəstəlikləri Hospitalı (SQ AXH) və Silahlı Qüvvələrin Baş Klinik Hospitalının (SQ BKH) xəstəlik tarixlərindən istifadə edilmişdir. Tədqiqat müddətində elmi araşdırma Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələrində vərəm xəstəliyinə görə ordu sıralarından tərxis olunmuş 18–49 yaş qrupuna daxil olan hərbi qulluqçular arasında aparılmışdır. Təhlildə kişi və qadın cinsindən olan hərbi qulluqçuların ümumilikdə qeydiyyatı aparılmışdır (ayrılıqda hesablanmamışdır). Tədqiqata ilkin aşkarlanmış vərəm diaqnozu ilə ordudan tərxis olunmuş hərbi qulluqçuların tibbi sənədləri təhlil edilmişdir.

Bütün xəstələr arasında şüa diaqnostik, klinik-laborator müayinələr aparılmış və son diaqnoz SQ BKH-nın, Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi Elmi Tədqiqat Ağciyər Xəstəlikləri İnstitutunun həkim mütəxəssisləri, Mərkəzi Hərbi Həkim Komissiyası tərəfindən təsdiq edilmişdir.

Qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq və vəzifələri yerinə yetirmək üçün tədqiqat müddətində Silahlı Qüvvələrdən vərəm diaqnozu ilə tərxis olunan hərbi qulluqçuların SQ BKH və SQ AXH-nin arxivində olan tibbi sənədlərinin aşağıdakı xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir:

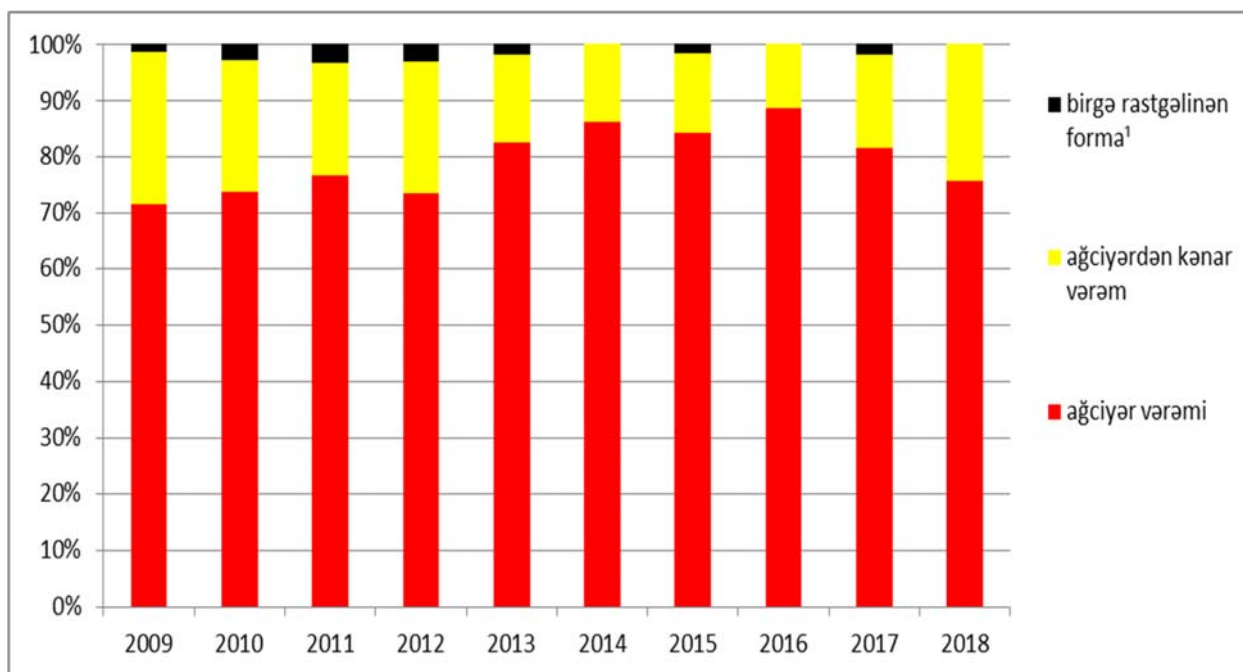
- klinik diaqnozlar (klinik formaların Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Xəstəliklərin Beynəlxalq Təsnifatı (ÜST BXT 10) üzrə qruplaşdırılması ilə);
- qruplaşdırılmış klinik formaların rastgəlmə tezliyinin çoxillik müqayisəli təhlili.

Alınmış nəticələrin təsviri statistik analizi Microsoft Office (MS Excel) tətbiqi proqramlar paketinin köməyi ilə həyata keçirilmişdir.

Təhlil

Tədqiqat müddətində SQ BKH və SQ AXH-dan vərəm diaqnozu ilə stasionar müalicə olunmuş və bu xəstəlik səbəbindən ordu sıralarından tərxis olunmuş hərbi qulluqçular arasında xəstəliyin klinik formalarının retrospektiv təhlili Şəkil 1-də öz əksini tapmışdır.

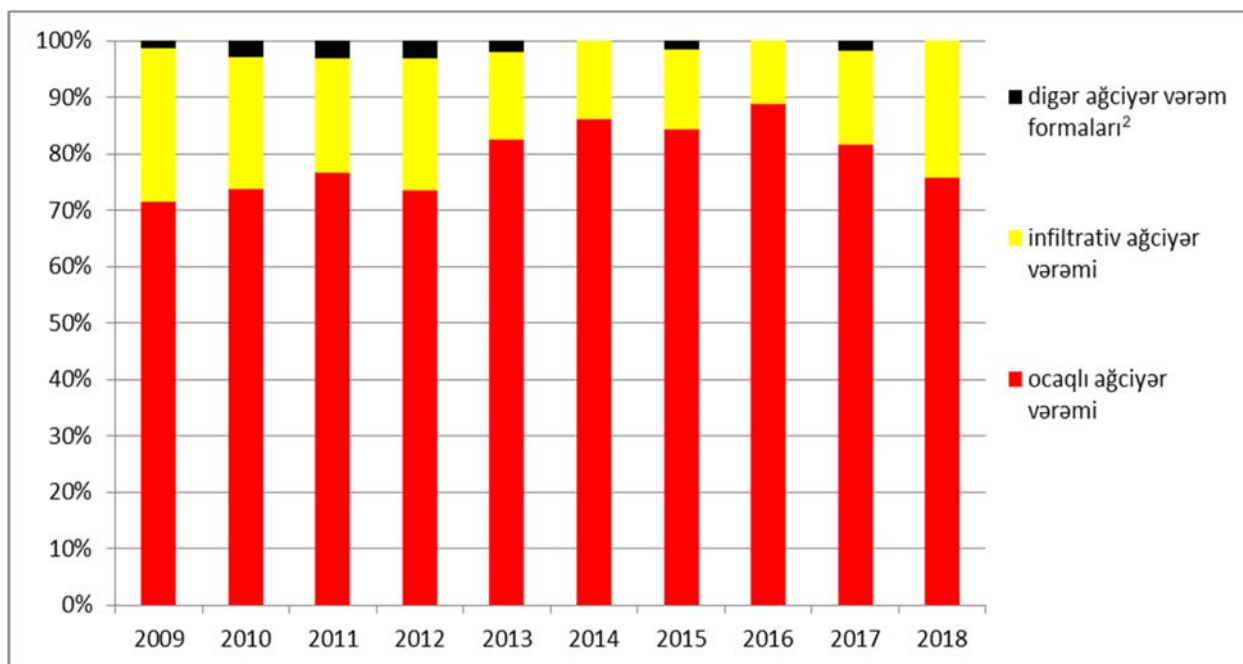
Vərəm xəstəliyinin klinik formalarının illər üzrə paylanılmasında nəticələr fərqli olmuşdur. Şəkil 1-in təhlilinə əsasən, tədqiq olunan bütün illərdə ağciyər vərəminə və ağciyərdən kənar vərəm hallarına rast gəlinmişdir. Tədqiq olunan son 5 ildə (2013–2018) birgə rast gəlinən formaların dinamikasında azalma müşahidə edilmiş və 2014, 2016, 2018-ci illərdə bu klinik forma aşkarlanmamışdır. Tədqiq olunan bütün illərdə ağciyər vərəminin digər klinik formalara nisbətən üstünlük təşkil etdiyini görürük, yəni vahid il müddətində ümumi vərəmlə xəstələnmənin 70%-dən çoxu ağciyər vərəminin payına düşür. Ağciyərdən kənar vərəm hallarının təhlil edilən müxtəlif illərdə paylanılmasında dəyişiklik olmuşdur. Tədqiq olunan son iki ildə (2017–2018) ağciyərdən kənar vərəm hallarının faizlə artımı müşahidə edilmişdir.

Şəkil 1. 10 il ərzində hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan vərəm xəstəliyinin klinik formalarının çoxillik müqayisəli təhlili

¹ – Eyni xəstədə eyni zamanda ağciyər vərəmi və ağciyərdən kənar vərəmin aşkarlanması

Tədqiqat müddətində hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan ağciyər vərəminin klinik formalarının müqayisəli paylanması Şəkil 2-də göstərilmişdir.

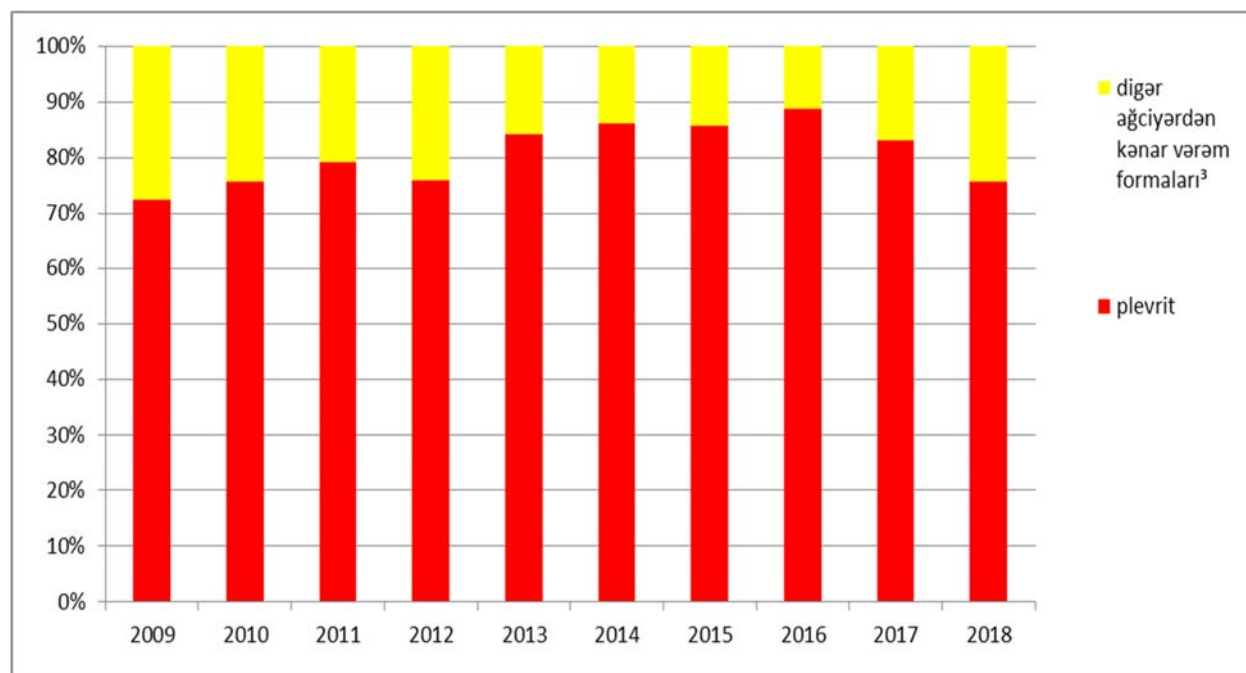

Şəkil 2. 10 il ərzində Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrdən vərəm diaqnozu ilə vaxtından əvvəl tərxis olunmuş hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan ağciyər vərəminin klinik formalarına görə çoxillik müqayisəli təhlili

² – Digər ağciyər vərəm formaları – infiltrativ və ocaqlı klinik formalardan əlavə aşkarlanan klinik formalar hesab edilir

Şəkil 2-nin göstəricilərinə nəzər yetirdikdə aşkarlanan ağciyər vərəminin, əsasən, ocaqlı və infiltrativ klinik formalarının üstünlük təşkil etdiyi müşahidə olunur. Digər ağciyər vərəm formalarında tədqiq olunan 10 ildə azalma tendensiyası müşahidə edilmiş və 2014, 2016, 2018-ci illərdə rast gəlinməmişdir. Tədqiq olunan bütün illərdə ağciyər vərəminin pay nisbətində ocaqlı klinik formalar üstünlük təşkil etmiş və 72–88 % intervalında dəyişmişdir. Ocaqlı vərəm 2016-cı ildə yüksək faizlə üstünlük təşkil etmişdir. Tədqiqat müddətində ocaqlı vərəm hallarının dinamikasında artma müşahidə olunur.

Tədqiqat müddətində hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan ağciyərdən kənar vərəmin çoxillik müqayisəli təhlili Şəkil 3-də göstərilmişdir.

Şəkil 3. 10 il ərzində hərbi qulluqçular arasında aşkarlanan ağciyərdən kənar orqanların vərəminin klinik formalarının paylanılmasının çoxillik dinamikasının təhlili

³ – Vərəm plevritindən digər ağciyərdən kənar vərəm formaları

Xəstə hərbi qulluqçular arasında ağciyərdən kənar orqanların vərəminin əsas hissəsini vərəm plevriti təşkil edir. İllər üzrə müqayisəli təhlildə son 5 ildə vərəm plevritinin dinamikasında artma müşahidə olunur.

Hərbi qulluqçular arasında vərəm xəstəliyi ilə bağlı epidemioloji vəziyyət analoji (eyni) yaş qrupunda kişi cinsindən olan mülki əhali arasında vərəmlə xəstələnməni əks etdirə bilər.

Nəticə

Beləliklə, aparılan təhlillərin nəticəsi olaraq, hərbi qulluqçular arasında ağciyər vərəmi klinik formasına daha çox rast gəlinir. Hərbi qulluqçular arasında diaqnozu təsdiq edilmiş ağciyər vərəminin klinik formaları arasında ocaqlı və infiltrativ vərəm aparıcı yer tutur. Ağciyərdən kənar vərəm formalarından vərəm plevriti üstünlük təşkil edir. Hərbi qulluqçular arasında apardığımız tədqiqatın nəticələri Azərbaycan Respublikası mülki əhali arasında vərəm xəstəliyinin klinik formalarının təhlillərinin nəticələrinə uyğundur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. Васильева, И.А., Таран, Д.В. Проект по сбору и изучению лучших примеров организации лечения и клинического ведения больных туберкулезом, в том числе с множественной лекарственной устойчивостью возбудителя и сочетанным с ВИЧ-инфекцией // Туберкулез и болезни легких, – 2014. №1, – с. 3-6.
2. Подгаева, В.А. Влияние социально-экономических факторов на показатели, характеризующие эпидемиологическую ситуацию по туберкулезу на Урале / В.А.Подгаева, Д.Н.Голубев, И.Д.Медвинский [и др.] // Уральский медицинский журнал, – 2011. №7, – с. 62-67.
3. Sulis, G. Tuberculosis: Epidemiology and Control / G.Sulis, A.Roggi, A.Matteelli [et al.] // Mediterranean Journal of Hematology and Infectious Diseases. – 2014. Vol.6, No.1, – p.6-22. URL: <https://www.mjhid.org/index.php/mjhid/article/view/2014.070/2341>
4. Реализация стратегии ВОЗ «Остановить туберкулез». Справочник для национальных программ борьбы с туберкулезом, – 2009. – 197 с.
5. Taş, D. Genç askerlerde tüberküloz insidansı və primer ilaç oranları: Ülkemizdeki 14 Asker Hastanesinin Verileri / D.Taş, C.Taşçı, E.Demirer [ve b.] // Mikrobiyol Bul, – 2012. 46 (1), – s. 26-32.
6. Мучаидзе, Р.Д. Социальная профилактика туберкулеза в Вооруженных Силах Российской Федерации / Р.Д.Мучаидзе, В.В.Данцев, Ю.Н.Шитов [и др.] // Туберкулез и болезни легких, – 2015. №3, – с. 6-9.
7. Vərəm xəstələrinin aşkarlanması üzrə klinik protokol. – Bakı:Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi, – 2010. – s. 23-32.
8. Matthew K.O.S., Wilson D. Tuberculosis and the Military // Journal of the Royal Army Medical Corps, – 2013. Volume 159, Issue 3, – p. 190-199.
9. Məmmədbəyov, E.N., Bayramov, R.İ., İsmayılzadə, C.M. İlk dəfə aşkar edilmiş ağciyər vərəminin strukturu // Tibb və elm jurnalı, – 2018. №1(11), – s. 27-31.
10. Şıxəliyev, Y.Ş., Axundova, İ.M., Qasimov, İ.Ə., Abbasova, A.S., Şıxlinskaya, M.A. Şəhər ilkin tibbi yardım mərhələsində vərəmi aşkarlanmasının təşkili // Tibb elmləri doktoru Əzəm Təyyar oğlu Ağayevin anadan olmasının 75 illiyinə həsr edilmiş elmi konfransın materialları, – Bakı, – noyabr, – 2019, – s. 309-314.
11. Кадырова, А.А., Ахундова, И.М., Тагиева, С.Г. Динамика эпидемиологических показателей по туберкулезу в Азербайджане, перспективы улучшения ситуации // Tibb elmləri doktoru Əzəm Təyyar oğlu Ağayevin anadan olmasının 75 illiyinə həsr edilmiş elmi konfransın materialları, – Bakı, – noyabr 2019, – s. 474-481.

Аннотация**Частота клинических проявлений туберкулеза среди военнослужащих
Салех Ахмедов**

В статье проведен ретроспективный эпидемиологический анализ клинических форм туберкулеза, выявленных среди военнослужащих в 2009–2018 гг. Были исследованы медицинские карты военнослужащих с диагнозом туберкулез за последние 10 лет. Выявленные у военнослужащих клинические формы туберкулеза сгруппированы, сделан многолетний сравнительный анализ.

Ключевые слова: военнослужащий, клинические формы туберкулеза, частота заболеваний туберкулезом.

Abstract**Frequency of clinical forms of tuberculosis among military personnel
Saleh Ahmedov**

The article provides a retrospective epidemiological analysis of the clinical forms of tuberculosis detected among military personnel in 2009–2018. Medical records of military personnel diagnosed with

tuberculosis over the past 10 years have been examined. The clinical forms of tuberculosis detected in the military are grouped, a long-term comparative analysis is conducted.

Keywords: military personnel, clinical forms of tuberculosis, frequency of tuberculosis.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 06.01.2020

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 31.01.2020

Çapa qəbul edilmişdir: 18.02.2020